

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

I. Nekdanji »cvetniki« in sedanje »čitanke«.

V nobeni stroki srednješolskega slovstva nismo Slovenci bolj zaostali, nego gledé ónih knjig, ki so vsekakor najvažnejše za pouk našega materskega jezika, t. j. v slovenskih čitankah. Milo se je moralo delati slovenskemu učitelju, ko je videl in védel, kakó krasne čitanke za materinščino so na razpolaganje nemškim in laškim dijakom, a pri slovenskih urah je moral jemati v roko — »Cvetnik«, bodisi katerikoli, drug bornejši od drugega, in kar je bilo še najhujše: ob konci šolskega leta suhoparne, do ostude prežvečene knjige ni mogel položiti iz rok, globoko vzdihnivši: »Hvala Bogu, prebili smo jo!« Ne! Prihodnje leto si moral ukaželjne dečke pitati z istimi do čista oglodanimi kostmi ravno pri ónem predmetu, ki je i najomikanejšim národom, Francozom, Nemcem, Italijanom, in bi moral biti tudi nam središče vsega pouka: v materinščini. Kaj čuda, da je bil baš slovenski pouk pri nas vse do najnovejšega časa i učiteljem i učencem nekako — recimo kár naravnost — breme, kateremu se je izmed učiteljev odtegnil, kdor se je le mogel. Filologi, katerim je bil iz večine poverjen ta pouk, dasi morda sicer podkovani in rezki latinci in grki, s slovenščino niso védeli, kakó in kam; načrta ni bilo nikakeršnega, cvetniki kukavni. Posledica je bila, da so bili nekateri učitelji v materinščini silno popustni, kar so dijaki takoj opazili z bistrim očesom — »deca so greh i smeh« veli belokranjski pregovor — ter so slovenske ure izkoriščali za zabavo in ulk; vestnejši učitelji pa, hotèč tudi v slovenski pouk uvésti tisto rezkost in eksaktnost, kateri so bili vajeni pri grščini in latinščini, oklenili so se — slovnice, a ž nje otepanjem in premlevanjem vender niso nauđušili mladine.¹⁾ Silno malo pa je bilo učiteljev, ki so premagali vse te težave in nadomestili nedostatna učila z bogatim svojim znanjem in — last, not least — z nauđušenjem do predmeta. — Da v tej sličici nisem pretiral ničesar, to mi izvestno potrdijo ne samó bivši in sedanji učitelji slovenski, ampak tudi vsi njih učenci, ki so se šolali po »cvetnikih«.

Kdo ali kaj je bilo vzrok ogrozni suhoparnosti naših čitank — ali morda njih zlagatelj? Gotovo ne! Janežič je bil kot veščak in kot šolnik izvestno najsposobnejši mož za ta pôsel; to je dovólj dokazal s svojimi slovnici, s katerimi je postavil slovniško stran slovenskega pouka na takó trdni temelj,

¹⁾ Prim. XIV. izmed »Dunajskih sonetov« Stritarjevih: »Oj učenik slovenskega jezika!« i. t. d.

da sloni ob njem še dandanes. Vzroka nam je iskati v stvári sami, v ubožni naši književnosti. Dobro je poznal Janežič imenitni pedagoški izrek, da je to, kar je najboljšé, komaj dovolj dobro za mladino. Ali odkod naj bi bil jemal, kje izbiral najboljše reči za mladino, ko niti dobrih nismo imeli skoro nič, ko so bili vsi književni proizvodi razven Prešérnovih »komaj enmalo branja vredni?«

Toda na svojo veliko sramoto morajo priznati naši šolniki, da so se dali prehiteti od književnosti, in zlasti izza leta 1880. je bolj in bolj zevala nerazmerica med bujno in vsestranski se razcvitajočim slovstvom in sušičnimi cvetniki. Silno potrebo nove slovenske čitanke za srednje šole, katero smo vsi živo čutili že davno, opisuje gospod dr. Sket v predgovoru III. čitanki, rekoč: »Anton Janežič sam je bil sklenil, da sestavi ‚cvetnika‘ tudi za tretji in četrti razred, ali žal, prezgodnja smrt mu je že leta 1869. pretrgala nit življenja in ustavila njegov naklep. — Od tedaj je preteklo nad dvajset let, in slovenska učeča se mladina je zastoj čakala na novo slovensko čitanko. Ravno ta slučaj pa priča jasno, kako trudapolno in mučno delo je pri nas sestavljati čitanke, bodisi za nižje, bodisi za višje razrede srednjih šol. Znano mi je, da je bilo več zaslužnih slovenskih profesorjev že začelo nabirati gradivo za slovenske čitanke za nižjo gimnazijo, med njimi zlasti gospoda profesorja *M. Pleteršnik* in *Fr. Hubad*, toda drugo slovstveno delovanje jim je branilo izvršiti svoj namen.«

Tu pa se pisatelj baš navedenih vrstic, g. prof. dr. Jakob Sket, poprime resno te stvari, in v primerno kratkem času ni samó predelal Janežičevih »cvetnikov«, oskrbevši njih poznejše natiske, med njimi zlasti korenito »Cvetnik slovenske slovesnosti«, ki je izšel kot »Slovenska čitanka za peti in šesti razred srednjih šol« že v drugi pregledani izdaji (v Celovci, 1892.), ampak sestavil je tudi na novo »Slovenske čitanke« za nižje gimnazije, za vsak razred svojo, doslej troje.¹⁾ Potemtakem nedostaje samó še trem gimnazijalkam Sketovih čitank, namreč četrti, sedmi in osmi.

Ker je g. izdajatelj sam o vsaki priliki (v »predgovorih«) izrekel željo, naj mu prijatelji naše mladine blagovoljno naznanijo vse nedostatke v čitankah ter odkrito izrečejo misli svoje o njih, torej gotovo i njemu samemu ne more biti čez voljo, ako izpregovorimo ne samó o podrobnostih njegovih čitank, gledé katerih nam je kaj pri srci, ampak o tej priliki globlje posežemo ter malce razpravljamo o temeljih in pravilih, po katerih so sestavljene ali naj bi bile sestavljene naše čitanke. Načelno to razpravljanje bi se utegnilo komu pač videti nekoliko zakesnelo, sedaj ko je izšlo že nad polovico vseh

¹⁾ Te vrstice sem bil napisal že iz davna, ko me obvesti prijatelj kolega, da »Čitanke za tretji razred srednjih šol« vis. náučno ministerstvo ni odobrilo; kateri vzroki pa so branili potrditvi, tega mi prijatelj ni védel povedati.

čitank; toda prepozno vendar ni, ker se je vzpričo živahnejše uporabe slovenskih učil nádejati kmalu novih natiskov že izšlih čitank. Mislim pa, da je g. izdajatelju i samemu do tega, da se razgovor ne vrtí samó o takih posamičnostih, katere človeka nehoté dregnejo v nos pri uporabi knjige, kakor se je n. pr. to zgodilo v oceni g. Jos. Jenka v 1. štef. letošnjega »Dom in Sveta«, dasi je mnogo ondašnjih opazk upravičenih.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

K zgodovini Wolfovega slovensko-nemškega slovarja.

(Konec.)

Dr. J. Bleiweis je pisal:

»Prvo, kar je treba, je odstraniti ovire, ki so dozdej zadržavale tisek slovarja. Ovira glavna je pa ta a), da manjka resna volja izpolniti oporoko preblega knezoškofa Wolfa. Če je rajni Janežič z majhuimi svojimi močmi v kratkem spravil na dan — oba dela slovarja, no! Wolfova moč je velika! Druga ovira je b) napačna misel, da Wolfov slovar mora biti to, kar velikansko delo kake akademije. Naj se bere predgovor k nemškem-slovenskemu delu in videlo se bo, da slovar ta naj vstreza dejanskim potrebščinam šol, uradnikov, in sicer javnega življenja. To dvojno oviro odstraniti, bode naj skrb sl. deželnemu zastopu in kmalu imamo dober slovar v rokah. Naj nihče ne misli, da more biti kak slovar »omnibus numeris absolutus« takega nima noben narod in ga ne bode imel, dokler se ne ustavi omikovanje in olikovanje jezikov.

Slovar slovensko-nemški že bi bil zdaj gotov, ako se leta 1871. ne bilo vredništvo njegovo iz rok Navratilovih eskamotiralo v druge ali morebiti v nobene.

V Ljubljani 15. julija 1874.«

G. L. Svetec je na vabilo odgovoril dež. glavarju:

»Ker sem zadržan, da ta dan ne morem v Ljubljano priti, dovolite, da Vam v tej reči na kratko pismeno svoje mnenje razodenem. Kolikor jaz vem, je zadnji stan te reči ta, da so bili pred 2—3 leti ljubljanski seminaristi naprošeni, da so vse za slovar nabrane besede, zlasti tudi zbirko rajnega g. Zalokarja na listke vsako besedo posamezi — spisali. Ali se je to zgodilo ali ne, jaz ne vem. Ako se ni, mora zdaj to prvo delo biti, ako je pa to storjeno, potem je vse pripravljeno, da se slovar izroči zvedenemu uredovalcu (redaktorji), ki vse to blago kritično obdela, v red dne in za tisk pripravi. Pred vsem drugim je pa potreba, da se najde en človek, kateri bi, kakor prejšnja leta g. sedanji proš dr. Pogačar, vzel slovar pod svojo skrb, da bi neprenehoma na to gledal, da delo napreduje; da bi bil v vedni dotiki z gosp. knezoškofom in skrbel za to, da so materialna sredstva zmirom pripravljena.

Ker je slovar ako se le to porabi, kar je že zdaj pripravljenega, velikansko delo, katero bi en sam uredovalec, naj si je najpridnejši, težko zmagal v tako kratkem času,

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

Vse Sketove »čitanke« so že izšle izza »Navoda o pouku gimnazijskem« (»Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien.« I. Anschluss an die Verordnung vom 26. Mai 1884, Z. 10128, 304 str. vel. osmerke.) Zategadelj se je postavil g. izdajatelj na jedino pravo in možno stališče, poudarjajoč že v prvi izdaji čitanke za V. in VI. razred srednjih šol, da pravila, ki se podajajo za nemški pouk v omenjenem navodu, veljajo v glavnih potezah tudi za jezik slovenski.

Vsak drug pot bi bil kriv. Naučno ministerstvo v »instrukcijah« za nijeden deželni jezik avstrijski ni izdalo posebnih napotkov, samó za nemščino jih je; tej pa je odmerilo jako določno in točno meje in poti. Kaj je torej preostalo drugega i skupščinam i pojedincem, kateri so se bavili s preustrojitvijo učnih načrtov za druge deželne jezike, nego da so si prikrojili mutatis mutandis ministerska določila o nemškem pouku (na m. r. str. 71.—104.).

II. Nemške čitanke in instrukcije.

Odslej je sestavljalcem nemških in obtorej tudi slovenskih čitank precëj trdno odkazan pot. Da je to že jako velika pridobitev, prizná mi vsakdo, ki vé, po kakó raznolikih in mnogovrstnih načelih in načrtih so se sestavljale nemške čitanke. O kaki jednovitnosti ni bilo nì govora, in do sporazumljenja ni bilo nič upanja. Organizacijskemu načrtu (»Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen«. 1849.) je bilo glavno vodilo, da bodi čitanka vezilo med posamičnimi učnimi predmeti, in odpravijo naj se iz nje jezikovne in stvarne težkoče, ki bi ovirale razumevanje vzprejetih beril; čitanka naj vse druge predmete spopolnjuje, oživlja in pogloblja. Toda proti tej enciklopedistiki srednješolskih čitank so se dvignili protivniki, trdeč, naj čitanke uvajajo učence v domače slovstvo in naj tedaj vzprejemljejo samó taka berila, katera ali sama pripadajo domačemu slovstvu ali pa se ga tesno dostajajo. O takih in enakih zmerih in nazorih so živahno razpravljali Nemci po časopisih, v predgovorih i. t. d. In da ta borba in to tekmovanje ni našlo pri nas primernega odziva in posnemanja, vzrok je samó beda in siročina našega slovstva, o kateri smo govorili že zgoraj. Naših čitank izdajateljem se ni bilo bati nikakeršne konkurencije, a zbok tega tudi ni bilo nikakeršnega napredka.

Vse subjektivno ugibanje in samovoljno ukrepanje o načrtih, po katerih naj se snujejo nemške in tedaj tudi drugojezične čitanke, pa so podrla

naučnega ministerstva navodila o nemškem pouku na gimnazijah. Ne da bi priporočala te ali óne vrste, tega ali ónega izdajatelja čitanke, vendar jasno in rezko določujejo zvrho in namen nemškim čitankam, in sicer za vsako učno stopinjo posebe; kakor rdeča nit se pojavlja v vseh določilih o nemškem štivu vodilna misel, da njega značaj bodi formalen. Ta težnja se poudarja vedno in vedno, za spodnje gimnazijalke celó izključljivo. Pod zaglavjem »Lecture« (namreč na spodnji gimnaziji, gl. na m. r. str. 79.) čitaš:

»Nemško štivo na gimnaziji ima, prav takó kakor latinsko ali grško, kot del jezikovnega pouka zlasti formalen značaj. To se je čestokrat preziralo, ker se je uprav nemškemu štivu določevalo kot zvrha tvarinsko poučevanje in se je iz njega napravilo torišče najraznoličnejšega mnogovedstva, dà, nakladalo se mu je (namreč nemškemu štivu), popolnoma prezirajoč njega namen, uvajanje v take vednostne stroke, katerih se sicer učni načrt gimnazijski ni dotikal, katere se pa tudi nemščine kot učnega predmeta ni daleko niso dostajale. Res je sicer, da mladino zlasti zanimajo snóvi, toda to zanimanje se mora neopazno izkoristiti v prosep oblikovnega čustva Zemljepisne, zgodovinske, prirodoslovne tvarine se vzprejemljejo v obče samó na prvih učnih stopinjah in samó zategadelj, ker njih vsebino učenci zlasti umevajo in se zánjo zanimajo in ker naj se pri učencih že zarana, dasi nevedoma utrdi nazornost o oblikovnem obravnavanju (o upodabljanju) takih predmetov. Ni se bati, da bi se kratili gimnaziji etiške vzgoje zmotri s tem, ker se poudarja formalni značaj čitanja. Zakaj ako se štivo takó obravnava, to ne treba, da bi se razdvajali vsebina in oblika, pač pa se spozná vzajemnost obeh. Uprav na mladino močno vpliva, ne da bi se le-tega zavedala, prirodna jednovitost, ki se javlja med vsebino in obliko: otrok, ki se je naučil pesence s prikladno vsebino, niti ne pomisli, da bi utegnila tista vsebina imeti tudi drugačno lice. Kar se pa tu javlja samó ob sebi, instinktivno, to naj pospeši pouk v poznejših letih do samosvestnosti. Ta vzajemnost med vsebino in obliko pa streže stilistiškim in etiškim učnim namenom s tem, da primeri v plemeniti obliki obsežajo tudi plemenito vsebino. Oblikovno ali formalno pa se dá razpravljati štivo šele tedaj, kadar se je popolnoma proučila in premotrila njega vsebina.«

Toda tudi v višjih razredih naj se poudarja po težnjah gimnazijskih instrukcij pri nemškem čitanju vedno in vedno, dà, celó bolj in bolj formalna stran zlasti v óni prehodni dóbi (v V. šoli), ko se gimnazijci pripravljajo na to, kar je po mislih instrukcijskih prav za prav neposredna zvrha nemškega štiva, t. j., ko se uvajajo v nemško národno slovstvo. Poslušajmo zopet instrukcije; o čitanju na višji gimnaziji velevalo v obče (n. o. m. str. 92.):

»Napredovanje od nižje do višje gimnazije se kaže v tem oddelku nemškega pouka zlasti v dvojnem óziru. Po jedni plati namreč se opira čitanje že na širšo podstavo stilistiškega opazovanja; njega formalni značaj se javlja torej še bolj izrazito, stilistiška posamičnost, ki se ima omeniti, že ni več osamela v zavesti učenčevi, ampak pridružuje se celi vrsti že pridobljenih enakorodnih predočeb. Možno bode torej, iz množine enakovrstnih konkretnih pojavov predreti do splošnega spoznanja, a to spoznanje ne ostane mrtvo znanje, ker je vzniklo iz samosvojega opazovanja.

Po drugi plati pa se čitanje sedaj bolj in bolj približuje svoji neposredni zvrhi, uvajanju v národno slovstvo; ker se je namreč utrdilo oblikovno razumevanje, možno je sedaj, izbirati si za čitanje težja in celotna klasiška dela.*

Šele v VI. šoli naj se začnó po »instrukcijah« uvajati učenci v národno slovstvo s celotnimi podatki iz njega povestnice.¹⁾ — Toda tudi slovstvenega pouka glavna stran je »instrukcijam« poleg historiškega pomena venderle formalna, in njega formalno razkladanje vedno in vedno pokladajo učiteljem na srce. Radi tega tudi odločno odsvetujejo, naj se pri čitanji izvirnikov v šoli ne poseza nazaj daleč preko srede 18. stoletja. O moji trditvi se lahko uveri čitatelj iz omenjene knjige na straneh 92.—104. — Ker je stvar načelne važnosti in se bode strogo ozirati nánjo pri bodočih naših čitankah za višjo gimnazijo, naj navedem takoj na tem mestu pod črto iz ondotnih navodil najznamenitejša in najznačilnejša mesta.²⁾

¹⁾ Na m. r. str. 95.: »VI. Classe. Die Einführung in die Nationalliteratur durch Lectüre verbindet sich hier zuerst mit zusammenhängenden Mittheilungen über die Geschichte derselben.*

²⁾ »Es ist wohl zu beachten, dass nicht die Mittheilung einer »Poetik« bezweckt wird (namreč v V. šoli), sondern einzig jene Befestigung und Steigerung des Stilverständnisses, welches die Bedingung zur Auffassung einer Kunstform ist. Die Aufgabe ist eine formelle, nicht eine materielle.* (str. 92.). — »Die formalen Gesichtspunkte werden hier (namreč v V. šoli, ko se razpravlja národni epos) durch das Interesse für die volkstümlichen Stoffe ausgiebig unterstützt.* (str. 92/3.). — »Einerseits die Sprachform der ältesten Werke, andererseits der zunächst formale Charakter der Schullectüre, endlich die ungleich grössere Fruchtbarkeit der Anschauung von Werken aus der neuhochdeutschen classischen Zeit, alles dies verbietet, in der Schullectüre von Originalen noch beträchtlich über die Mitte des 18. Jahrhunderts zurückzugehen oder dieselbe unter Vernachlässigung ihrer formalen Zwecke bloss zur literarhistorischen Illustration zu machen.* (str. 93.). — »Von hier ab (namreč v VI. šoli, potem ko se je završila v 8—10 (!) tednih zgodovina vsega slovstva tja do začetka 18. stoletja) tritt die Schullectüre wieder ganz in den Vordergrund und zwar in ihrer Eigenschaft als formales Bildungsmittel. Es muss daher gleich hier bemerkt werden, dass weder die Lectüre der Originalwerke der neuhochdeutschen Classiker vorwiegend nach literarhistorischen Motiven ausgewählt und angeordnet werden darf, noch ausschliesslich an ihrem Faden das Leben der grossen Dichter darzustellen ist. Es wäre auch nicht möglich, Schülern auf dieser Stufe den ganzen Entwicklungsgang etwa Lessings oder Goethes durch die Schullectüre zu verdeutlichen. Die formalen Zwecke der Lectüre sind also die Hauptsache, gegen die alles andere, so wünschenswert es sein mag, zurückstehen muss;« (str. 96.). — »Der Gesichtspunct der Auswahl aus den Oden (namreč Klopstockovih) darf nicht der rein literarhistorische sein; man müsste sonst zu viel Zeit und unfruchtbare Mühe auf die Wandlungen der Manier des Dichters im Alter verwenden. Die Lectüre will hier vielmehr das Gefühl für Rythmus und die Empfindung für die Uebereinstimmung zwischen Inhalt und Form bilden;« (str. 97.). — »Der starke stilistische Gegensatz zu Klopstock empfiehlt, zu Beginn des zweiten Semesters (namreč VI. šole) Proben aus Wieland zu lesen; auch an ihnen ist die Uebereinstimmung von

Zakaj smo si privoščili takó obsežen citat iz „instrukcij“? Zató, ker ob le-teh sloní vsa naša razprava, nánje se opíra vse naše dokazovanje, in na njih podlagi hočemo, kolikor je v naših močeh, načelno rešiti jedenkrat za vselej vsa vprašanja, dostajajoča se slovenskih čitank.

Nečem sicer pisati slavospeva »instrukcijam«, dasi sem subjektivno uverjen, da so njih temeljne, vodilne misli gledé nemškega pouka prave poleg vseh hib v posamičnostih; toliko pa je gotovo, da so zakonitostne, avtoritativne, da se mora pokarjati njih ukazom in nasvetom, kolikor more in zná, vsak učitelj, zlasti pa tudi sestavljalac nemških in posredno torej tudi slovenskih čitank.

Inhalt und Form zu beobachten;« (str. 97.). — »Die Lectüre (namreč iz Herderja v VII. šoli), welche Stücke aus den »Fragmenten zur deutschen Literatur«, aus den Blättern „von deutscher Art und Kunst“, aus der Vorrede zu den Volksliedern umfasst, dient ebensowohl den stilistischen wie den literarhistorischen Zwecken;“ (str. 98.). — „Schullectüre von Gedichten seiner Jugendzeit (namreč Schillerjeve) vermeide man aus formalen und paedagogischen Zwecken;“ (str. 99.). — Tudi v odstavku o nalogah (Aufsätze; str. 101.—103.) se mnogo poudarja formalni pomen; završujoč dotični odstavek velevalo (str. 103.): „Es kommt übrigens nicht auf die Mannigfaltigkeit der Stoffe an, im Gegentheile wird der Lehrer gut thun, sich im Stoffe zu beschränken und dafür auf Mannigfaltigkeit der Formen bedacht zu sein, ja, er wird für die Fertigkeit seiner Schüler am besten sorgen, wenn er denselben Stoff in einigen Aufgaben, von leichteren zu schwereren fortschreitend, bearbeiten lässt;“ (str. 103.). Glede šolskih nalog pa ukazujejo: „Die inventio der letzteren (namreč šolskih nalog) darf keinesfalls schwierig sein; hier eignen sich besondere Thematata, die auf formale Gesichtspuncte der Lectüre sich beziehen;“ (str. 103.). — O pripravi pismenih nalog učé: „Die Arbeit des Schülers nimmt (ja doch) diesen Weg: er denkt über den Stoff des Themas nach, es fällt ihm dies und jenes bei — aber er besitzt es erst, wenn er ihm Form gegeben, es aufgezeichnet hat; und niemals ist seine geistige Arbeit intensiver als bei der Formgebung, da entwickelt sich ihm erst der Stoff, da erzeugt ein Gedanke den andern“ i. t. d.; (str. 103. & 104.). — Navod o popravljanji nalog pa se okončuje tako-le: »Das Ziel aller auf die Correctur der Aufsätze verwendeten Arbeit aber soll sein, im Schüler die klare Vorstellung von der nach Inhalt und Form angemessenen Bearbeitung des Themas zu erzeugen.« (str. 104.). — Že tukaj naj mimogredé poudarim, da je po „instrukcijah“ učni zmoter nemškemu pouku v V. šoli celo drugačen negoli v VI. in v nastopnih razredih (gl. na o. m. str. 92. in sl.). Dočim se v peti poučuje empiriškimi potem poetika, pričnó se v šesti že slovstvena povestnica. Takó bodi v obče uravnan i slovenski pouk, ako naj veljajo zánj v glavnih potezah ona pravila, ki se podajajo za nemščino v instrukcijah. Če je pa to res, ondaj ni možno, da bi ustrezala ista čitanka učnim zvrham pete in šeste šole, in Sketova „Slovenska čitanka za peti in šesti razred“ bi morala rabiti samó v peti šoli, uvajajoč v poetiko.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

Vi fkerbite sa zajtno shiulenje, sa grunte, sa shivino, bogatyo zeu dan, zele tedne: sa duhho, sa poduzhenje pak vafhiih otrok taku malo fkerbite. Premiflite sanaprej de je vafha perva doushnoft Poduzhyti vafse otroke inu fkerbeti, de bodo poduzheni, je pak vafha druga doushmuft otroke, kader fo uredni pametno lhtrafati.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

III. Lampljeve čitanke.

Kaj torej zahtevajo »instrukcije« od čitankarjev?

Malo in vender jako veliko; kakor je maršal Trivulzio dejal, da treba k vojevanju zlasti treh rečij, namreč: denarja, denarja, denarja, takó poudarjajo tudi instrukcije v navodilu za nemško čitanje vedno, vedno in vedno: formalno stran. Človek bi mislil, da bi moralo to biti nemškim čitankarjem jako po volji, ker so »instrukcije« takó liberalne ter jim na materialno stran, razven nekaterih določil¹⁾, ne stavijo nikakeršnih pogojev in ne delajo nobenih ovir in da so veseli, ker jim je poleg strogo določene metode zagotovljena pedagoška prostost gledé učiva in štiva. Toda čudno! Kakor bi jim bilo ukazovanje in svetovanje ministerskih »instrukcij« prelahkotno in nedostatno, ne zadovoljujejo se ž njimi. Liki jahačem-glumačem, ki hočejo svojo izvežbanost razkazati strmečemu gledalstvu ob umetnih zaprekah n. pr. ob obročih, s popirjem prevlečenih, ali jahajoč na jedni nogi ali pa zajedno na treh konjih, prav takó nemški čitankarji tekmujejo, kdo bi prekosil drugega, izumivši najbolj umetalne in zvite ovirke, jarke in pregraje. Ko prebiram nemške čitanke in njih pripomenke, ne morem se načuditi, kakó iznajdljivo razvrščajo njih sestavljalci berila, v kakó skrivnostno zvezo ja spravljajo med seboj in z zgodovino, zemljepisjem in prirodoslovjem. Največjo slavo pa si je v tem oziru pridobil Lampelj (Leopold Lampel, profesor na akademiški gimnaziji), čegar berila so uvedena tudi po nekaterih gimnazijah v slovenskih pokrajinah. Ta mož si je zveržil celo sistematiko in shematiko, katera ga po njega mislih takó varno vodi pri izbiranju in

¹⁾ N. pr vis. odl. minist. za uk in bog. z dne 17. II. 1876, št. 2501., gledé obsega čitank; dalje določbe o povzdigi uravstveno-verskega duhá in patrijotškega mišljenja, določba o pravopisu.

razvrščevanji štiva, da se ž njo izključuje slučajnost in subjektivnost in se štivo vrši po nekaki objektivni neizogibnosti. Kdor misli, da pretiravam, naj čita pripomenek k prvi izdaji njegove čitanke za prvi razred avstrijskih srednjih šol. (Na Dunaji. Alfred Hölder.) In Lampljevi nazori so našli obilo priznanja; sevéda: bolj ko si pozitiven, več najdeš pristašev, najmenj pa jih najde negativni filozof, ki priznava se nonnulla nescire. Ker pa so Lampljeve čitanke uvedene po nekoliko po naših gimnazijah (n. pr. na goriški) in bode resno misliti na njih nadomestilo pri potrebnih preosnovi nemškega pouka na slovenskih gimnazijah (»slovenskih« umeti cum grano salis) in ker se mi vidi, da so Lampljevi nauki malce vplivali tudi na slovenske čitanke, in sicer ne v njih korist, tedaj je menda upravičeno, da se nekoliko pomudimo pri Lampljevi mistiki.

Predno še so izšle »instrukcije«, dospel je ta mož po teoretiškem poti do zaključka, da čitanje pospešuje duševni razvitek pri mladini in zlasti nje нравstveno vzgojo. To je gotova resnica; saj imajo posredno, (a tudi samó posredno!) vsi učni predmeti to zvrho. Toda mož mora biti gotovo Herbartovec, drugače bi se ne bil zaril takó globoko v teoretiškem svojem razmišljevanji, kakor se je v izvestji I. c. kr. nemške gimnazije v Brnu za leto 1876./7., pišoč »Ueber den Einfluss der Dichtung auf die geistige Entwicklung der Jugend und insbesondere auf deren sittliche Bildung«. Kar je ondu dogmal z ozirom na poezijo, to uporablja v omenjenem pripomenku (leta 1882., tedaj še predno so izšle »instrukcije«) tudi za prozo. Hladnokrvno, menda z logaritmi v roki, razdeljuje mladino po dveh stopinjah; takisto deli poezijo (v epiko, liriko). Potem računja takó-le: Dečki v I. šoli imajo devet do najst let, tedaj so na meji med 1. in 2. stopinjo, tedaj tudi čitanka uberi srednji pot med poezijo 1. in 2. stopinje, med epiko in liriko. Takisto se klasifikujejo in kategorizujejo нравstveni ali etiški motivi, zemljepisne in zgodovinske tvarine (učenec-prvošolec se pri nemščini pripravljaj na zgodovinski pouk v drugi šoli! Ali ne bi moglo biti tudi narobe, da bi zgodovina krčila pot nemščini? »Umgekehrt ist auch gefahren!«) in zlasti tudi živali. V prvo šolo sodijo n. pr. le bolj živali, znane že iz živalskih basnij: lev, lisica, volk, ali pa koristne živali: pes, konj, slon, velblod; premalenkostne živali, n. pr. krt, pajek, samó tedaj, ako so zanimljivo opisane.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da je s tem že izčrpljena vsa Lampljeva mistiška klasifikacija mladinske dóbe in poezije in proze; razpredena je še veliko podrobneje, uprav minucijozno. Toda prezamudno bi bilo ponavljati vse to, in čitatelj se sam izvóli o tem poučiti na o. m. str. IV.—VII.

Kdor pristane v táko razpredeljevanje učne mladine in učne tvarine, temu dijaki že niso več individuví, ampak stroji, avtomati; njih duševne zmožnosti, čustva, želje, volja njemu, kakor Herbartu, niso nič drugega nego

mehaniške sile, in kakor le-teh takó tudi ónih delovanje izraža óni z računom (prva, druga stopinja, srednja stopinja). Kaj se briga takov učitelj za individualnost učencev — njemu je vsak učenec v I. šoli učenec, stojčč med 1. in 2. stopinjo, tedaj je že nekoliko odrasel epiki ter dozoreva za liriko. Da bi se takov pedant količkaj oziral na krajevno in národnostno razmerje, ki utegne ves razred vreči v druge stopinje, na prvo ali pa še niže, tega niti misliti ni. Umetalni njegov shematizem mu je bog.

Da se Lampelj pošteno tudi ozira na letne čase, to se umeje samó ob sebi; saj je kvintesencija pedagoške modrosti denášnjih čitankarjev: paziti na letne čase, da bi ne prišli ž njimi navzkriž. To bi se sevéda zmatralo glavnim grehom, ako bi bila na vrsti pomladna pesem in bi slučajno ometala burja snežinke na okna šolske sobe. Tedaj tudi s koledarjem je računjati čitankarjem. Kaj pa, če mu ves račun ovrže kak Falbov dan, in dočim učitelj tolmači liriško-epiško spomladanjico (ta je za stopinjo 1¹/₂), vije zunaj in opleta sušec s svojim repom navzlic vsem vremenskim prerokom? — Meni bi bilo sicer prav, niti se mi ne vidi takó smrti vreden prestop, ako bi se čitala i v najhujši zimi kaka kresova pesem; uprav pozimi nam naša domiselnost, ki ne pozná Lampljevih računov, kaj rada čara cvetoče poletne livade in dišeče gaje po znanem prirodnem zakonu: »Extrema se tangunt.*

Mistiško čitankarsko delovanje Lampljevo pa najbolj označuje zvršetek omenjenega predgovora: »Skrbno opazujočemu presojevalcu niti ne ostane prikrito, da se nahajajo razven zveze, katero sem razložil, še mnogoteri odnošaji, katerih razpravljanje pa bi ne bilo možno na tem mestu, da ne bi zajedno daleko prekoračil mej, katere so postavljene kakemu predgovoru.«¹⁾ — Za Boga svetega! Kaj pa misli mož? Ali méní, da je Goethe, kateri si je smel, oprt na zasluženó slavo, kot starec privoščiti sport, da je vplel v »Fausta« II. del mnogokaj skrivnostij, s hudomušno namero, da bi dal kaj posla komentatorjem, naj bi si s tistimi skrivnostimi belili glave in trli zobé? Toda med »Faustom« in Lampljevim berilom je razloček. Kdo naj bi se trudil razmotriti, da je Lampljeva čitanka celoten umotvor, čegar posamični deli so v skrivnostni zvezi i med seboj i z drugimi učnimi predmeti i z etiškimi resnicami i z — letnimi časi? In komu v prid je namenjena óna tajinstvena celotnost? Vsaj ne dijaku, ko ji časih pride komaj na sled ostro opazujoči motrilec (»einem aufmerksam prüfenden Beurtheiler wird es nicht entgehen.«) in ko se »instrukcije« same zadovoljujejo

¹⁾ »Einem aufmerksam prüfenden Beurtheiler wird es auch nicht entgehen, dass ausser dem hier dargelegten Zusammenhang noch mancherlei Beziehungen obwalten, deren Erörterung an dieser Stelle nicht ohne erhebliche Ueberschreitung der einem Vorworte gesteckten Grenze möglich wäre.« Na o. m str. VII.

s tem, da preučí dijak posamično berilo ali pesem kot jednoten umotvor po vsebini in obliki in vrhu tega samó zahtevajo še to, da se razvrsti ob konci leta pesniško štivo po pesniških vrstah? ¹⁾ Ali pa morda učitelju? Ne vém, kakšno korist ali kakšno veselje more prinašati učitelju, ako spozná mistiško-simboliško vez, ki vlada med posamičnimi berili, ko vidi, kakó modro je ravnal sestavljalec, ki je popisu medveda takoj priklopil pesem o medvedu (sevéda bi bila velika napaka, da je od medveda takoj preskočil na volka ali celó na káko rastlino), ali pa popisu srne takoj nekoliko lovskih pesmij in čitanko o lovu na divje koze. Meni se vidi, da se tu pojavljajo čisto tudi take vezi, s kakeršnimi so se nanizavali najraznovrstnejši predmeti in novice v nekem lokalnem listu dunajskem, v »Hans Jörglu«: »No, ker smo pri medvedu, katerega smo vam ravnokar popisali, pa še zapojmo jedno o medvedu, ki je znal plesati.«

V čem se tedaj kaže Lamplju samemu in njega častiteljem glavna prednost njegovih čitank? Ne v tem, da je zbral primere plemenite vsebine v plemeniti obliki, ampak v tem, česar ni nihče zahteval od njega, najmenj še »instrukcije«, da je posamična berila spravil sedaj očito sedaj prikrito v nekakovo zvezo, bodisi med seboj, bodisi z drugimi predmeti. — V tretjem zvezku je sestavil to-le skupino: Pipins Kraftprobe — Pipin der Kurze — Karl der Grosse — Der lombardische Spielmann — Der eiserne Karl — Wittekind — Wie Kaiser Karl Besuch bekam — Karl der Grosse auf der Jagd — Wie Kaiser Karl schreiben lernte — Klein Roland — Roland Schildträger — König Karls Meerfahrt — Roland im Thale Ronceval — Der sterbende Roland — Rolands Schwanenlied (v omenjenem berilu številke 81.—96.). Nečem poudarjati, da táko kopičenje beril, ki se sučejo vsa ob istem predmetu, bije naravnost v lice priznanemu pedagoškemu načelu: »Variatio delectat« in da s takim napačno razumljenim koncentrovanjem gotovo uspeješ, ako ti je namen, da se predmet pristudi mladini. Toda naj vprašam samó to-le: Komu ali čemu rabi takovo kopičenje? Nemškemu pouku vsaj ne! Nasproti učitelju mnogo dragocenega časa požrè stvarno tolmačenje, katero je neizogibno pri toli obširni skupini. Da omenjena skupina živo predočuje imenitno zgodovinsko dóbo in tedaj rabi zgodovini, tudi to ji nikakor ni v priporočilo, narobe, uprav s tem nasprotuje »instrukcijam«. ²⁾

¹⁾ Prim. »instrukcije« na str. 80.—82.

²⁾ Prim. »instrukcije« str. 79. pod zaglavjem »Lectüre«, zlasti tá-le stavek: »Geographische, historische, naturwissenschaftliche Stoffe werden im allgemeinen nur auf den ersten Stufen des Unterrichtes und nur darum herbeigezogen, weil ihr Inhalt dem Verständnis und dem Interessenkreis der Schüler nahe liegt und eine frühe, wenn auch anfänglich unbewusste Anschauung von der formalen Behandlung (der Darstellungsform) solcher Gegenstände sich festsetzen soll.«

Da se nam ne bode očitala pristranost, uvažimo takoj tudi ugovore, katere bi utegnili dvigniti proti nam lampljevci, katerih izvestno ni malo tudi med slovenskimi učitelji. Ugovarjati bi se mi moglo: „Kaj te toliko briga in jezí, da si je Lampel itak težki čitankarski posel še sam otežil, stavlja joč si sam ovire in zapreke, katerih sicer nihče ne zahteva od njega, v katerih zmagovanji pa išče posebnih zaslug? Pústi móžu veselje, ako sicer popolnoma ustrezajo njegova načela instruksijskim zahtevam.“ — Dà, to je ravno tista točka! Ako bi Lamplja nič ne ovirale njegove sistematíške in shematíške muhe v glavnih, neizogibnih zmotrih, zaukazanih po »instrukcijah«, ondaj bi mu jih od srca radi privoščili, rekoč: „habeat sibi.“ Ali neodpustne so zategadelj, ker so nedvojbeno vzrok, da često izpušča iz vida óna določila, ki so »instrukcijam« najvažnejša, in da zabrede v razne druge neprilike. Nečemo samí rešetati Lampljevih čitank na podlagi »instrukcij«, ker smo »a priori« na drugem stališči nego Lampelj, a zberem in podam naj nekaj grajalnih glasov ónih, ki v obče pristajejo v Lampljeva načela. *Ź. Bräunl* („Die deutsche Lectüre an den österreichischen Gymnasien seit dem Jahre 1849“ v izvestji drž. gimn. v Arnavu za leto 1886./7.) sicer hvali Lampljeve skupine, zlasti óno o Karlu Vélíkem, katero smo omenili zgoraj, a potem velí na o. m. str. 8.: „Žal, da stojí L. še vedno z jedno nogo v enciklopediški struji; neprijetno se košati tudi v njegovih čitankah moralizujoča tendencija, zlasti v prvih zvezkih; zakaj često nanižava v kito berila z isto temeljno mislijo in jih završuje z dotičnimi reki. To je vsekakor graje vredno, zakaj tudi učenec vidi namen in mine ga, kar bi se pa zlasti pri nemškem čitanji ne smelo zgoditi — dobra volja.“ Še ostreje prijemlje moralizovalne skupine Lampljeve in njega posnemačev na omenj. dela str. 35: „Táko ravnanje ponižuje umetnost in napravlja iz nje zgolj pomoček za pospeševanje npravstvenosti; tudi je tisto ravnanje jako nepedagoško, ker s táko usiljivostjo gotovo najmenj uspeješ.“ — *Ź. Pötsl*, ki je napisal sicer jako laskavo oceno o Lampljevih čitankah („Zeitschrift für das Realschulwesen 1883, str. 167.; 1884, str. 297. & 732.), očita mu preobilo liriko v drugem berilu, do katere pa je Lamplja dotiral baš njegov teoretiški shematizem, in gledé mnogih beril in pesmij pride do istega zaključka kakor Lampeljev antipodec Neumann, namreč da so ali prelahka ali pretežka ali malovredna, a vzprejel jih je L. zgolj na ljubo svoji sistematiki. In *J(ohann) Schmidt*, ki je še leta 1883. napisal dovólj ugodno oceno o I. in II. zvezku Lampljevih čitank (pr. „Zeitschrift für d. österr. Gymnasien“, leta 1883., str. 276.—284. in str. 526.—530.), premenil je v tem času svojo sodbo, pišoč v članku: „Das Lesebuch der Zukunft“ (pr. že omenjenega časopisa leta 1889. str. 4.), »da je sicer veselje poučevati po Lampljevih čitankah, da se mu pa vender bolj in bolj utrjuje pre-

pričanje, da so zgrajene na krivih podstavah. Nekaj rezkih resnic spočituje potem Lamplju v tistem odstavku. —

Nekamo dolgo smo se mudili pri Lampljevih čitankah, a žal nam ne sme biti tega, ako smo se le uverili, da se nikakor ne klanjajo instrukcijskim težnjam, nego da jim v nekaterih določilih celó nasprotujejo. Saj tudi ni čudno: Lampelj je bil razvil svojo teorijo in po nji prikrojil svoje čitanke, že predno so izšle instrukcije (1884.), a izza tega časa jih ni bistveno pre naredil. Tem čudneje pa je to, da jih je potrdilo vis. ministerstvo za uk in bogočastje kot učne knjige. No, tû se pač kaže, da je tudi v tem slučaju upravičena prislovica: »Levica ne védi, kaj dela desnica«; vsaj ne morem si misliti, da bi ugajale Lampljeve čitanke istemu mislecu, ki je izdelal načrt za nemščino v instrukcijah.

Izmed posnemateljev Lampljevih bi nam bilo zlasti omeniti zadružnih izdajateljev Proscha in Wiedenhoferja, katerih I. in II. zvezek sta uvedena na slovenskih oddelkih ljubljanskih gimnazij; tudi o njih izpregovorimo še kaj pozneje.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

cesarovski = cesarski. Pergošič 28^b. — *ceta* f. in *cet* m. od lat. *cetus*, der Walfisch. Švigel 1.115 naj bude *cíte* med ribami prvo mesto. Milovec 77 blagoslovite *ceti* i vse gibuče vu vode gospona (Daniel 3). — ogr. *cetriba*: Trpl. psl. 148.7 hvalte gospodna zemla, *cetربة* i vse globočine. — *cevréntati*, *cevréntam*: hude volje biti in mrmrati. — *ciba* f. je tudi: ime psici. — *cīca* f. die Katze ogr. Göncy 70 Juliška je cico v krílo vzéla. — *cicērka* f. = kihra (Mikovec). — *ciciti* *cicim* = sesati. — *cīckati*: s škarjami striči. — *ciculica* f. skopa žena, ki pa rada prosi kakove reči. — *cīfravec* m. kdor se cifra. Šimunič 55. — *cīfrica* f. dem. cifra. To besedo bereš pri Habeliči in drugih piscih velikokrat; 2) ime psici. — *cīfrik* m. ime psu. — *cigānčec* m. = ciganček. Lovrenčič 82-101. — *cigānčica* f. neko jabolko. — *ciganica* f. tudi = cigančica. 2) ime psici. — *cigānjast* adj. = ciganski. Zagrebec 5^a 264 kak moraju s ciganjastemi grešniki baratati na spovedi. Švigel piše: *cigainast*. — *ciglāna* f. = cęglenica. — *cigūliti* kajk. = cigoliti. Habd. ad. 837 znal sem plemenita človeka prece bogatoga i v neke soldatske kompanije dženeralskoga kornetara, ki se je goščenja obilnoga i karti tak bil lotil, da je vse zagostil i

zakartal: doklam je kaj očinstva potekalo, gudci, dudaši, cibalaši, trumbetaši, bubnjari *cigulili* su, puhali su, huškali su doklam su ves mozg zlati i srebrni iz ladice *izcigulili* i izpuhali. — *cīknjenec* m. sauer gewordener Wein. — *cikórin* (za cikorijin) adj. V. J. Paul ovce 59 vzemi podbeljega listja (tus-silago) i cikorinoga korena (cichorium). — *cikórjev* adj. = cikorin. V. J. Paul ovce 63 rečenoga soka s cikorjevim (cichorium) sokom zmešati bude. — *cimbuláš* m. ein Dorfmusiker (cymbalista). — *cimer* m. je posebno: kita (šopek), s katero se svatje kitijo, Blumenschmuck der Hochzeitsgäste. — *cimera* f. ime svinji. — *cimerek* m. ime prascu. — *cimerni list* literae armales, Diplom, Adelsbrief. Habd. ad. 29 on je meni cimerni list dal; Matakovič 1.24 cimerni liste razdrapati ali zežgati čini. — *cimeroška* f. ime prasici. — *cimintor* m. = cintor. kajk. Gašparoti 4.187 etc. — *cimpruš* m. Dorfmusikant. — *cindóla* f. = cingola. Kocijančič filot. 3.153 za izvračiti nje od ovoga betega (zlatenice) morali bi pod nogami cindolu nositi. Mikloušič izbor 120, 125 chelidonium (majus). Ima žolt sok, zove se tudi kačje mleko. — *cīnguš* m. zvonec, ki ga obešajo kravam na vrat. Belosteneč: *cīnkuš* tintinnabulum, transl. veli se i on, koji razglašuje, ká bi mučati moral, blatero. obesi na cīnkuš... primeri cinkati, tedaj prav: cīnkuš. — *cīpel* f. cepel, kajk. Mikloušič izbor 146 proti ledovju cipelj konjsku steri, skuhaj etc. — *cipelišic* m. dem. cipeliš. Habd. ad. 275 v takve suknje cifraste ali cipelišiceh prvo se gizda neboga ženčica, nego ju kramaru ali krajaču splati. — *ciper*: divji ciper je Mikloušiču izb. 122 abrotanum: božje drevce ali divji ciper (abrotanum) vu vodi kuhaj. — *cīpul* m. = cipov Weissbrot. — *citara* f. = citra. — *citrōnski* adj. Habd. ad. 839 torte mandalske, citronske. Zagrebec 5^a 189 citronska dreva. — *clīngētúti* klingeln mit dem Gelde. — *cmāndriti* cmāndrim ,po malo káj peči', schmoren = čmažiti. — *cmāc* m. die Maus. — *cmīfúgač* m. der Ausreisser. — *cmīzdrīti* cmīzdrim se, kīslo se držati, eine weinerliche Miene machen. — *cmīžiti* cmīžim se, plāren. — *cmrōk* m. Sauerampferstengel. — *cmrōk*: zdenec na cmrk der Pumpbrunnen, Vranič 1.16 na vsakoj morskoj ladje četiri, ali naj to menje dve takove cévi jesu, po kojeh mornári vodu, kotera vsigdar pod dolnji pod lādje nacuri, vsaki dén dvakrat kakti iz zdenca na cmrk van vleči moraju. — *cmrōk* m. Föhren-, Fichten-, Tannen-zapfen (Koprivnica). Kraj na poti okolo Tuškanca na drugi kraj v Zagreb se zove Cmrok. — *cobor* m. der Zobel piše Škvorc 235 241, bržčas iz češčine.

(Dalje prihodnjič.)

M. Valjavec.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje)

IV. Kaj določujejo »instrukcije« o čitankah gledé na snov?

Je pa druga vrsta nezadovoljnežev, katerim je sicer prav, da »instrukcijam« čitanke niso več enciklopedike, katerim glavna zvrha bi bila tvarina, toda zopet jim ne ugaja, da so instruktivna določila na materialno stran takó skopa, skoro samó negativna in samó, kar se tiče pesmij, nekoliko pozitivnejša (»kanon«), češ, po kakih načelih izbiraj čitankar, ko ima celó proste roke? In tedaj zahtevajo (n. pr. Bräunl n. o. m. str. 11), naj se instruktivna določila o nemškem čitanju na nižjih razredih pretvorijo in spopolnijo.

Vsi ti in podobni nezadovoljniki delajo krivico »instrukcijam«, ker se jim ni posrečilo ali ni hotelo dovolj se zaglobiti v njih jednotno, vodilno misel ter jim takó priti do živega. Prenarejati pa se sploh pri »instrukcijah« vsaj v tem delu ne dá veliko, zakaj čim globlje sem se zamišljal vánje, tem bolj se mi je utrdila vera, da so celovite in jednotne, kakor bi bile vlite. Isti duh, iste vodilne misli prešinjajo ves dotični odstavek (str. 71. do 104.), ki je gotovo jednotno delo, takisto o napotku za čitanje kakor o navodilih za pismene naloge. Kakó krivo je razumel ali pa nepremišljeno je sodil Bräunl o »instrukcijah«, rekoč (n. o. m. str. 9.), »da niti neče pobijati instruktivne formalistiške struje, češ, da je že davno premagana in odpravljena in da je tu v »instrukcijah« zadnjikrat dvignila glavo!« Kakó vzorne in res prave pojme imajo »instrukcije« o preklicani oblikovni strani prozajskih in poetičkih umotvorov, to se ne kaže morda nikjer jasneje nego v njih določbah gledé na pripravljane pismenih nalog (n. m. r. str. 103./4.). Tamkaj velé: »Kar se dostaje načrta pismenih nalog, nikar ne zahtevaj od učenca, da ti izgotovi načrt, predno je še poskusil obširno sestavo; na ta način nastanejo megleni, praznotni načrti. Saj venderle učencu naloga napreduje takó-le: premišlja o snovi dane mu naloge, domisli se te in óne stvari — toda osvoji si jo šele tedaj, ko ji je dal obliko, ko jo je zabeležil; in nikdar ni duševni njegov napor večji nego pri oblikovanju ali stvarjanju oblike, tedaj stoprav se mu razvija tvarina, tû misel poraja misel. Te prosto se vrsteče misli spravlja potem v trdno obliko in red. Takó dospě šele do načrta, kateri je podlaga končnemu izdelku. Prav malokateri dijaki imajo zajedno snov in obliko tolikanj v oblasti, da bi mogli napraviti res premišljeno nalogo po načrtu iz prve roke.« To je tista for-

malna stran, katero vedno in vedno poudarjajo »instrukcije«, a nikjer bolj nego tukaj; v tem zmislu je formalna stran ne anakronistiški formalizem, ampak inkarnacija, porajanje ideje, ki se vrši ne le v poeziji in prozi, ampak pri vseh umetnostih in ni nič menj važna nego ideja sama, vsekakor pa neločljiva od nje. Teló brez duše je mrtvo, a tudi duše človeku ni dano videti brez telesa. Ni ti treba biti pesnik ali sploh umetnik, da bi umel, ali bolje rečeno, čutil óno resnico; kdorkoli je kdaj poskusil razpravljati o kakem predmetu pismeno, uveril se je o tem: če ti je bil predmet še takó jasen, vsa tvarina še takó določena in razpredeljena, ko si ji dajal pismeno obliko, dobivala ti je sproti pod rokami drugačno lice, da si sam strmel. Kdor je to že sam poskusil, ta gotovo oberóč podpiše gorenjo trditev. Po takem tolmačenji pa, to se mora priznati, kaže se nam tisto sicer neumevno in na videz anakronistiško poudarjanje formalnosti v »instrukcijah« v celó drugem svitu. — Težko si je misliti temeljitega poznavatelja in ocenjevatelja kake umetnosti, recimo slikarstva, takega človeka, da bi ne bil, ako že ne sam slikar, vsaj nekoliko izkušen v slikarski tehniki, ki bi ne bil še nikoli videl slikarja v atelijéji s paletó v roci. Neovrzna istina je, katero smo poudarili že jedenkrat: stoprav ondaj, kadar si se pri kateremkoli umotvoru uveril o jednovitosti, nerazdelnosti, istovetnosti ideje in oblike, moreš vzklikniti: »V delavnico sem tvojo zrl, umetnik!« In uprav poezija, t. j. poezija v najširšem pomenu, ali recimo pisateljstvo je najsplošnejša umetnost, ki obseza najširše kroge, ki je že od nekđaj in je še veliko bolj dandanes bistven del splošne omike; in po pravici se smé zahtevati, da je vsak izobraženec kolikor toliko poučen o pesniški ali pisateljski tehniki. Uprav po tem tehniškem momentu pa težé, če se ne varam, »instrukcije«, poudarjajoč pri čitanji vedno in vedno formalno stran.

Ali pa so upravičene tožbe Bräunljeve (gl. n. o. m. str. 11.), da so instrukcijska določila o nemškem čitanji na nižjih gimnazijah še vedno natančna in nezanesljiva? Menim, da ne; res da omenjena navodila baš na to stran niso káj besedovita, ali pazen čitankar nahaja v njih dovolj migljajev za dvoje prevažnih vprašanj, namreč prvič za vprašanje, kod izbiraj gradivo nemškim čitankam za nižje gimnazije, in drugič, kakó ga izbiraj. »Instrukcije« velevalo (str. 92.), da se čitanje v V. šoli bolj in bolj približuj svoji neposredni zvrhi, uvajanju v národno slovstvo. Celó jasen se mi vidi po teh besedah zaključek, da bodi že tudi na nižjih gimnazijah vsaj posredna zvrha nemškemu čitanju uvajanje v národno slovstvo. To misel do nedvojbenosti potrjuje instrukcijski »kanon«, ki je sicer sestavljen samó za poezije, ali je dovolj jasen kažipot tudi za prozajiška berila. Celó ujemajo se torej v tej točki »instrukcije« z nazori takih móž, ki so o tej stvarí naj-

temeljiteje premisljali, n. pr. s Zillerjem,¹⁾ z J. Schmidtom.²⁾ Vprašanju, kakó treba izbirati, odgovarjajo „instrukcije“ v istem zmislu kakor omenjeni veljaki, rekoč (str. 80.): »Ta vzajemnost med vsebino in obliko pa streže stilistiškim in etičkim učenim namenom s tem, da primeri v plemeniti obliki obsezajo tudi plemenito vsebino in da naj se učé na pamet samo vzorite reči«. Ali ni to ista misel, katero le še jedernateje izraža Frick z besedami, da se čitaj »von dem Besten das Beste«? Isto pravilo postavlja tudi Ziller, rekoč: »Neklasiški pisatelj pri vzgajanju kratko malo ne bi smel rabiti, dasi je splošno ukoreninjena nasprotna razvada.«³⁾

Po „instrukcijah“ je torej nemškemu pouku zvrha: formalna vzgoja na národní podlagi; na podlagi materinščine in domačega slovstva si pridóbi učenec tisto splošno omiko, katero si je pridobival doslej samó na podlagi staroklasiških jezikov, tisto splošno omiko, ki ga usposablja, da z razumom in užitkom čita dobre pisatelje, samostojno ocenja umotvore po njih idejah in obliki in morda tudi samosvoje ideje vliva v lepo obliko. Ali ni to vzvišena zvrha? Ali se ne približuje po tej zvrhi pouk o materinščini močno tistemu vzoru, o katerem snivajo in morda upravičeno snivajo óni reformatorji, katerim ni dvojbeno, da pride čas, ko se iztisneta z oblastnih sedežev latinščina in grščina in se umakneta materinščini, ki bode središče vsemu pouku?⁴⁾

Po tem razmišljevanji nam ne more biti dvojbeno, da je tisto poudarjanje formalne strani pri nemškem pouku tanko premišljeno. „Instrukcije“ pa je nagibal, kakor je videti (gl. n. m. r. str. 95.), tudi še drug razlog. Ako ne bi zabičevale vedno in vedno formalne strani, tedaj bi lahko krenili ognjevití germanisti na stranske poti, in proučevanje národnega slovstva bi jim bil samosvoj in jedin namen. Široperila bi se germanistika, kateri bi bila vsaka staronemška molitvica neizmerno dragocenejša nego najlepši umotvor kakega drugega jezika. Iz kratka: pri nemškem pouku bi zavladalo golo, suhoparno strokovnjaštvo, kakor je vladalo nekđaj pri latinščini in grščini ter tukaj globoko zavozilo v blato pedagoška kola, in malokateri učitelj germanist bi potem vprašal po splošni izobrazbi, ki jo na podlagi nemščine Nemeč doseže prav takisto in še lože in hitreje nego na podlagi tujih jezikov, po izreku Goethejevem: »Der Deutsche ist gelehrt genug, wenn

1) »Das den deutschen Lehrstunden eigenthümliche Material sind nur die Stoffe der deutschen Literatur.« Gl. Zeitschrift für d. österr. Gymn. I, 1889. str. 2.

2) »Fragt man nun, woher für den Deutschunterricht diese Lesestoffe genommen sein sollen, so ergibt sich für einen Unterricht, dessen Ziel Einführung in die Literatur ist, von selbst das Gebiet der deutschen Sprache.« Gl. n. m. r. str. 2.

3) Gl. n. m. r. str. 2. in 3.

4) Prim. G. Weitzenböcka članek »Pro aris et focis« v knjižici: »Zur Reform des Sprachunterrichtes« Wien. Karl Graeser. 1888.

er sein Deutsch versteht.« — Torej pridi po pravici národno slovstvo v poštev samó toliko, kolikor obseza umotvore obče priznane vrednosti, a ne kot zbirka redkih, toda estetiški nič vrednih posebnostij.

Da pa »instrukcije« ne vežejo rok čitankarjem niti ne ukazujejo, iz katere vede naj bodo berila zajeta in koliko iz vsake vede, kdo bi ne odobral tega? Poleg ónega dvojnega določila ima torej nemški čitankar dovòlj široko polje, dovòlj pedagoške prostosti, da dokaže svojo spretnost, svoj ukus in takt. In prav je takó; kdo bi mu hotel omejevati te sloboščine? Baš s to sloboščino dokazujejo »instrukcije«, da so se res okanile enciklopediškega stališča.

Potemtakem se ujemajo instrucijske terjatve povse z ónimi zmotri, katere so si postavili slavnoznaní berlinski čitankarji, zahtevajoč, »da se učenci po nemškem pouku i privadijo slovniškim in stilistiškim pravilnostim i uvajajo v nemško pesništvo in slovstvo, v nemške pripovedke in nemškega národa svojstvo.«¹⁾

Nadrobno smo torej, mislim, dokazali, da so »instrukcije« o nemščini v dobri družini, da se ujemajo z najveljavnejšimi nemškimi veljaki. Tudi že večkrat omenjeni, izvrstni članek J. Schmidta »Das deutsche Lesebuch der Zukunft« (Zeitschrift f. d. österr. Gymn. str. 1.—8.) se v obče strinja z njimi. Samó v jedni točki se je odmeknil Schmidt od njih ali bolje: vzpel se je za stopinjo više, zahtevajoč kakor Herbartovci, da bodi čitanka jednovita: »Kakor je imel grški deček jednovito berilo — Homerja, židovski starozakonske in talmudske pripovedke, takó se i denašnji mladini podavaj jednovita čitanka.«

To terjatev je potem ponovil in utemeljil Spengel.²⁾ Kaj naj mislimo o nji? Menda je najbolje, da še počakamo; stvar še ni dognana. Úpira se ji dvojen pomislek. Prvič bi bilo težko najti celó v ogromnem nemškem slovstvu bodisi pesniški ali prozajiški umotvor, kateri bi bil le približno iste veljave med drugimi umotvori, kakeršne je Homer v grški ali stari zakon ali talmud v židovski književnosti; niti Schmidt sam ne vé zánj in priporoča zategadelj manjše jednote, za vsak tečaj svojo. Toda kaj so proti Homerju Grimmove pravljice ali Hebljeve pripovedke ali Lessingove basni ali Brehmovo živalstvo, katere n. pr. priporoča Schmidt za prvo šolo? Drugič pa treba pomisliti, da so dandanes učni zmotri vendar nekoliko bolj zamotani in obsežnejši nego so bili Grkom, katerim je bilo veliko več do tega, da si mladina utrdi značaj, nego da si pridóbi pozitivnih vednostij.

¹⁾ Drr. Bellermann, Imelman, Jonas in Suphan, izdajatelji nemških čitank v štírih zvezkih. Berlin, Weidmann.

²⁾ V »Supplementheftu« k »Zeitschrift für die österr. Gymnasien« l. 1892.

In še nekaj! Je li mladina na tej stopinji zmožna, da bi umela in pojmila večje jednote ali jednovite sestavine kot celokupne umotvore, ko se ji to dostikrat ne posreči niti pri manjših umotvorih? Herbartovci so pač uverjeni, da jednovite snovi provzročujejo zaokroženo omislje, da ugodno vplivajo na čustvo in voljo i. t. d. Vsekakor ta točka še ni dognana, treba bode o nji še razpravljati, in dotlej jo izpustimo iz čitankarskega programa.

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

(Dalje.)

cmúkkati cmúčem, cviliti kakor svinja. — *cmuktáti* abzwicken, ščipati kaj od česa, n. pr. sir. — *cmúzsati* cmúžem: pes cmuže, ko bi šel rad v hišo. — *cōclin* m. = cula. — *cōkati se* = calcati. — *cōkel* m. cokla. — *cōkica* f. ime svinji. — *cōkuš* m. nekakšne pomije, Art Spüllicht. — *cōndrati* ogr. o konji, nekako hoditi: Nagy navod 96 konj tak bistro ide, kak se žené: nástopno, condrajouč, na skakouč. — *cōpar* m. ime psu. — *cōpiti* cōpim, einen Faustschlag versetzen. — *cōpríja* f. = coprnija Zagrebec, Mulih, Gašparoti. — *cōprui* adj. = coprski. Krajačević Petretič i. t. d. n. Petretič 221 ova zapoved prepovedla: krive boge, bolvane, vráge: krivu veru pogánsku, veru cretričansku, vse navuke krívei vse vražje mešt-rije, vse coprno vráčenje, bájanje, čáranje. — *cōpruski* = coprski. Šimunič 124. Vranič 2.79. — *cúce* cúceta n. der Hund. Habd. ad 656 kača začela je glavu prigibati i repom se kot kakovo cuce militi. Matakovič 2.283 imala je jedno cuce. — *cúcek* m. ogr. Eiszapfen. Göncy 33 cúcek je s strejhe viséči led (gorenjski cofelj.) — *cúcič* m. junger Hund. Habd. ad. 119 dete na tla iz vutrobe matere odpadši niti stati niti poiti niti jesti ne zna i ne more dobiti, kaj teliči i žrebiči, pače i praščiči i cuciči znaju po svoje fantázijske. — *cúcka* f. die Hündin. Habd. ad. 7 k nje od vseh stran kakti k cucke, ka se goni, psi, jesu se nečisti mladenci stekali i. t. d. — *cúfanica* f. neka sliva. — *cújs ne* cújs ne! takó vabijo žrebce k sebi. — *cújsa* = cúza 2) etc. — *cúka* f. ime svinji. — *cúki van!* husch hinaus! *cúkor* m. = cukor, kajk. — *cukórija* f. Zuckerwerk. Kocijančić 4.47 oprosi za jednu jabuku ali paperic s cukorium. — *cúkrin* m. iz nem. Zuckerlein. Habd. ad. 993 znaju žene dečicu, nektere i cukrine... — *cúmenjek* m. = candra. — *cúndrak* m. = cundrek Fuček 114. — *cúndravac* m. = cundrek. — *cúnjek* m. = candra canjek. Mitterpacher svilni

drugih sob, slavnosti namenjenih; tam je imela tudi svojo garderobo; za druge gospé je bila le-tá pripravljena na nasprotnem konci.

Nikogar ni bilo blizu; na steni je brlela gasneča luč, tam iz plesne sobe pa so zveneli glasovi divjega valčka.

»Ančika — sedaj pa vender jeden poljub!«

»Ne, ne!« sopne ona in poskusi uiti v sobico. Ali on je že tikoma za njo in zaprè vrata za seboj.

»Ančika, Ančika moja, ali še vedno ne véš, da te ljubim?« šepne Pavel in jo potegne náse ter poljublja njen obraz.

In ona v svoji slabosti ne vé ugovora. —

Ko so se razhajali, žarilo se je nebó na vzhodu in hladen vetrič je valil lahko meglico čez travnike pod grobeljskim trgom.

»Lepó je bilo; prijetno, brez prepira — kakor ga imamo vedno!« dejal je Vrbanoj, poslovivši se od ostalih gostov, ki so krenili na drugo stran. Pavel je šel s temi.

»Lahko noč! Lahko noč! Dobro jutro!« zvenelo je od vseh stranij.

Sodnik je ponudil svoji ženi roko, toda ni je vzela. Molčé je stopala poleg njega in zrla v meglico, ki se je kobalila v ravnini in ji rosila tančico nad obrazom. Tudi pod tančico je bilo rosno, ali te kaplje so bile grenke, pekoče . . .

(Dalje prihodnjič.)

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje)

V. Neumannove čitanke.

Izmed vseh čitank, vsaj kolikor jih je meni znanih, ustrezajo »instrukcijam« samó Neumannove.¹⁾ Neumann je pa tudi jedini izmed čitankarjev, ki se »instrukcijam« ni po robu postavljajal niti jih popravljal, ampak se jih je oklenil (kar se prav za prav umeje samó ob sebi, toda se ne zgodi vselej), iskreno se vánje zamislil, uvidel, da je njih načrt dobro preišljen (»wohl-motiviert«). Navidno njih nejasnost in negativnost gledé na materijalno stran je tolmačil čitankarjem v prid, češ, da jim je zagotovljena baš po njih

¹⁾ Znane so mi še neke čitanke, ki so urejene po Neumannovem načelu, in sicer óne, ki so jih sestavili Niedergesäß, Sommert in Branky za učiteljišča in so izšle v c. kr. zalogi šolskih knjig.

pedagoška prostost. ¹⁾ Drugi čitankarji tožijo, da jih, ko izbirajo gradivo, čisto na cedilu puščajo »instrukcije« ter ne vedó, po kakem načelu bi izbirali iz prebogate nemške književnosti, kateri vednosti ali drugim predmetom naj bi bolj stregli, ali zgodovini ali zemljepisju ali prirodoslovju ali etiki ali liriki ali epiki; Neumann pa je izkušal v duhu »instrukcij« čitati med vrsticami. Pri tem pa je vestno uporabil vsak njih migljaj. Tudi »kanon«, ki so ga vzpostavile »instrukcije« za pesmi, tudi ta mu je prevažen kašipot, češ, iz njega čitankarju ni težko posneti, kakšen pot mu je ubrati, izbirajočemu prozajiška berila: iz bogate nemške klasiške proze, bodisi pripovedne, bodisi popisovalne, bodisi didaktiške, izbere to, kar je najboljšé in primerno dóbi dečkov, katerim je ta ali óni zvezek namenjen, ne da bi dajal prednost tej ali óni vedi, temu ali ónemu učnemu predmetu. Ne da bi njega čitanke rabile že na nižji gimnaziji slovstveni zgodovini, v katero se sistematiški uvajajo šele šestošolci (»instr.« str. 95.), vendar ustreza Neumann menda izmed vseh avstrijskih beril najboljé óni točki, o kateri smo že razpravljali, »naj se vzprejmó samó taka berila, katera se ali sama smejo zmatrati kot deli nemškega slovstva ali pa so vsaj v vidni zvezi z njim«. Predno ima tedaj še deček pójem o tem, kaj je slovstvo, seznanil se je že temeljito z obilico najboljših del domače poezije in proze.

Takó umeva Neumann »instrukcije«, takó si jih je raztolmačil in takó jih izvršuje v svojih čitankah.

Kakor pa po njegovih mislih »instrukcije« niso kratile čitankarjem pedagoške prostosti, takó zopet on učiteljem ne veže rók kakor Lampelj, po katerem poučujejo »mit gebundener Marschroute«; učitelj bodi glava in središče pouku, knjiga pa pomoček; učitelj razvrščaj in izbiraj štivo sedaj pripovedno, sedaj poučno, sedaj poetiško z ozirom na vsakokratne, hipne potrebe, uvažujoč n. pr. ali ima na razpolaganje še čile, spočíte dijake dopóldne, ali že utrujene popóldne, in poštevajoč druge, sicer malenkostne, toda neprezirne okolnosti. Opustil je torej po pravici Neumann vsakeršno umetno razvrščanje, oprto na letne čase, na нравstvene pojme, na zgodovino, prirodoslovje in druge ozire, ki so sicer vsi jako važni, a se dostajajo nemškega čitanja toliko, kolikor kateregakoli drugega predmeta. Tedaj niti ni pomešal proze in poezije: prva záse, druge záse; kdaj se čitaj kaj prozajiškega, kdaj kaj poetiškega, to odloči učitelj — in kolikor toliko gotovo tudi učenci, katerih želje po izpremembi tudi niso, da bi se vselej prezrle. Pri Lampljevih in

¹⁾ Durch die hier gegebenen Normen ist die Frage nach der Methode entschieden und damit der Unterricht der Willkür und bloßen Meinung entrückt, gleichzeitig aber der eigentlichen Unterrichtsarbeit und den besonderen Veranstaltungen zugunsten der Darbietung und Befestigung des Lehr- und Lesestoffes die pädagogische Freiheit gewährt.« V predgovoru k prvemu zvezku. Wien. Carl Gerolds Sohn, str. III.

drugih istovrstnih čitankah se mora držati učitelj njih razvrstitve; če ne, čemú je je treba? — I proza i poezija deli N. popolnoma neprisiljeno zopet v skupine (proza: A. Erzählende Darstellung. B. Beschreibende Darstellung. C. Lehrhafte Darstellung. — Poezija: A. Erzählende Darstellung. B. Lieder. C. Lehrdichtung.) — Posamična berila v vsaki skupini pa so razvrščena po prav takó preprostem kakor jedino pametnem načelu, da se vsaka skupina pričinja z najložjimi in se nadaljuje s čimdalje težjimi. Šele v drugi vrsti se je oziral na vsebinsko ali notranjo sorodnost. Učitelj, rabèč N. čitanke, poseže torej po vsakočasnih odnošajih sedaj v to, sedaj v óno skupino, a razvrstitve izdajateljeve ne ruši, niti ne izpusti nobenega berila, ker je skrčil Neumann svoje čitanke, odkar jih izdaja sam¹⁾ (z ozirom na naučn. ministr. odlok z dné 17. II. 1876., št. 2501.) takó, da jih lahko prečita v določenem učnem času, ako so mu na razpolaganje vsaj srednje nadarjeni učenci.

Ker se mi vidi, da so jedino óna načela, po katerih je sestavil svoje čitanke Neumann, prav posneta po „instrukcijah“ in nekaterih drugih ministerskih odlokih, tičočih se čitank ter njih težnjam in duhu ustrezajo jedino ona, in ker sem živo uverjen, da se bodo morale po teh načelih preustrojiti tudi slovenske čitanke, tedaj mislim, da ustrezem zlasti učiteljskim tovarišem rojakom, ako navedem omenjena načela po besedah Neumanna samega, zlasti ker je njega besedilo uprav klasiško. Neumann velí na m. r. str. IV—VI.:

»Sicer pa se zagovarjaj knjiga sama; dostaviti mi je samó še malo besed.

1. Najprej naj omenim, da sem skrčil z ozirom na vis. odlok min. z. u. i. b. z dné 17. svečana 1876. leta, št. 2501. obseg svojih čitank toliko, da se tvarina lahko prečita v odmerjenem učnem času, ne da bi se srednje nadarjeni dijaki prenapenjali.

2. Po ukazu »instrukcij« str. 80 sem se trudil, da zberem samó primere v plemeniti obliki, ki obsezajo zajedno plemenito vsebino. Zlasti sem se oziral na to, da bi berila po jedni stráni ne delala preveč težav razumevanju, po drugi stráni pa naj bi i gojila jezikovno spretnost učenčevu i pospeševala njega estetiško izobraženost, povzdigala mu нравstveno-versko čustvo in vzbujala iskreno patrijotiško mišljenje.

3. Ker izvira samó iz pravilnega vzora pravilno posnemanje, zajemal sem le iz najboljših pisateljev, in sicer najprej iz spisov naših pesnikov-prvakov, potem pa iz del takih pisateljev, ki so stili-

¹⁾ Prej jih je namreč izdajal, kakor je znano, skupaj s prof. O. Gehlnom (Gehlen), izza »instrukcij« pa sam po načelih, o katerih govorimo baš v tem sestavku.

stiški mojstri na dotičnem poprišču. Izbrana berila so torej i primerna podlaga za govorne in pisne vadbe¹⁾ i stvarno in umestno pripravljanje za slovstveni pouk na véliki gimnaziji.

4. Teksti so posneti natančno po izvirnikih. Res da sem časih kàj skrčil v prozajiških berilih — opirajoč se na »instrukcije« str. 88., odstavek 3., iz pedagoških vzrokov — ali besedila kritiški izdanih tekstov nisem nič izpremenil. Poetiških tekstov nisem nič izpreminjal.

5. Pravopis in ločila sevéda niso posneta po vzprejetih pisateljih, ampak so jednotno zvršena na podlagi knjižice „Regeln i. t. d.“, izšle v c. kr. zalogi šolskih knjig.

6. Razvrščujoč štivo, držal sem se formalnega stališča, torej po večjem óne razdelitve, ki je že v prejšnjih natiskih. Po resnem in temeljitem premišljevanji se mi ni hotelo, da bi vzporejal lahke in težke reči za istodóбно mladino na ljubo sistemu, katerega bi si sam izmislil.

Táko ravnanje rodí neizogibno take činjenice (rezultate), katerih ne morem odobravati po 3oletni izkušnji kot javen učitelj. Dokazuje to knjiga Lampljeva, ki je po svoje prav pridno izdelana.

Najprej sem uverjen, da se razvija učenec duševno le polagoma, in zatorej sem razvrstil berila takó, da vsaka skupina napreduje od ložjih do težjih in da se berila umerjajo po polagoma rastočem znanji in duševni zmožnosti učencev; potem šele sem se oziral na vsebinsko sorodnost.

V ta okvir sem uvrstil samó taka berila, kakor sem ja označil pod št. 2. Berila, katero ne bi pospeševalo estetiške izobrazenosti učenčeve, niti bi mu povzdigalo npravstveno-verskega čustva, niti vzbujalo iskreno-patrijotiskega mišljenja, nisem vzprejel. Popolnoma jedno pa je, ali se tako vzprejeto berilo postavi na prvo ali na deseto mesto, ker je čitanka takó uravnana, da se preberó in predelajo v teku šolskega leta vsa berila.

Ako pa učitelj za nekaj tednov, mesecev ali let čita kakovo berilo, ki je s prej prečitanim berilom ali z nekaterimi prej prečitanimi berili po vsebini sorodno, ondaj gotovo ne zamudi prilike, da opozorí učence na to sorodnost in se ž njo okoristi.« —

(Dalje prihodnjič.)

V. Bežek.

¹⁾ Da je to res, uveril sem se do dobra sam, ko sem pregledaval razne nemške čitanke, kadar je bilo treba dajati pismene naloge. V nobeni drugi čitanki nisem našel toliko primerne gradiva.

Taka je usoda knjig in spisov!

Končajmo! Žal nam je, da ne moremo podati popolnega života o dr. Elzeji, ki je tolikanj zaslužen za poznavanje naše protestantske književnosti. Toda prijazni čitatelji naj blagoizvolijo čislati i dobro voljo, kjer nedostaje moči; zakaj oskromnost sicer vzgledno prijaznega in uljudnega gospoda Elzeja preseza le še njegova učenost. Srčno želimo, da nam ga mili Bog ohrani še dolgo dolgo čilega in zdravega, da še kdaj izide njega že obljubljeno delo: „Leben und Briefe Trubers“ . . .

O izšlem njegovem spisu »o katekizmih«⁶ pa izpregovorimo obširneje, ko izidejo i nadaljevanja.

O slovenskih in nemških čitankah na naših srednjih šolah.

(Dalje.)

Ti stavki Neumannovi so uprav kremeniti; náme vsaj so vplivali silno. Težko, da bi se kateri čitatelj ubranil njih vtisku; težko tudi, da bi kdo katerega izmed njih izpodbil. In vendar so vsi ti stavki takó prirodni in preprosti, da se mora človek čuditi, zakaj jih ni postavil že kdo drug pred Neumannom: pač pravo Kolumbovo jajce. Tudi jaz sem samó slučajno nalletel na Neumannove čitanke, ko sem si nabiral sploh nemške čitanke, da bi iz njih črpal primerne gradiva za pismene naloge, in bil sem po njih, naj priznam odkrito, kár očaran; in ko sem jih predložil na ogled v óni skupščini slovenskih filologov, ki se je sešla začetkom lanskega leta na poziv g. ravnatelja Wiesthalerja, da določi njega vadbam pisavo lastnih imen staroklasiških, tedaj se je čula o Neumannu le jedna sodba, da so njega čitanke izmed dosedanjih najizvrstnejša, in soglasna je bila hvala tudi o njih obsegu, zunanji ličnosti in — last, not least — o njih ceni. Že takrat smo sklenili, da jih kár najprej predložimo za slovensko-nemški nižji gimnaziji ljubljanski. Da tega sklepa nismo zvršili takoj, branili so nekateri pomisleki; vé jih uvažiti, komur so znane težave, katere treba premagati, ako se uvédi nova učna knjiga. Uveden je bil pri nas v I. in II. šoli (in je še) Prosch-Wiedenhofer, a v III. in IV. Kummer-Stejskal. Le-tá je vsekakor za naše razmerje neraben, ker je pretežaven, Prosch-Wiedenhofer pa, dasi izdelan po Lampljevi metodi, ima v prvih dveh zvezkih, zlasti v prvem še dosti lahkega, pripovednega štiva, ker sta se njiju izdajatelja kolikor toliko ozirala na nenemške gimnazije. Ker pa so bile največje pritožbe naperjene zlasti proti Kummer-Stejskalu, kazalo je vsekakor počakati, kakó se obnese III. in IV. zvezek Prosch-Wiedenhoferjev, zlasti ker sta se izdajatelja samá obrnila do

jednega naših tovarišev, priporočujoč za ljubljanski gimnaziji svoj III. zvezek in obetajoč, da mu že pošljeta korekturne pôle. Takó je ostalo za šolsko leto 1892./93. vse pri starem. Prosch in Wiedenhofer sta v tem res dovršila III. zvezek ter ga poslala profesorju-továrišu na ogled, ki ga je takoj izročil tudi meni. Toda kakó neprijetno sem bil presenečen! Krenila sta tû omenjena izdajatelja, ki sta prej pobirala nekamo stopinje za Lampljem, celó na drugo pot in zabredla v napake, katerih »instrukcije« načelno svaré. Zajemala sta namreč za silno obsežni tretji zvezek (357 strani!) bolj jednostranski nego katerikoli drug čitankar samó iz zgodovine, prirodopisja in domoslovja ter ga takó tudi razdelila: A. Aus der Geschichte (str. 1.—293.). B. Aus Natur und Heimat (str. 294.—350.). Prvi del bi kár naravnost lahko rabil učitelju zgodovine v III. šoli kot pomožna knjiga; ali kakó se ujema to z »instrukcijami«, ki se upirajo ravno temu početju dosledno in kár najodločneje? In ako bi tudi navzlic vsem opominom in svarilom instruktorskim ustrezalo táko uvajanje učencev v kulturno življenje srednjega veka (gl. Pr.-W. predgovor str. III.) nemškim gimnazijam, kaj naj počnó učitelji in učenci slovenskih gimnazij s takimi skupinami: Die Urzeit und die alten Germanen; Karl der Grosse; Aus der Zeit der sächsischen und fränkischen Kaiser; Aus der Zeit der Hohenstaufen i. t. d? Strmeti pa moramo, če pregledamo berila posamičnih skupin. Prva (Die Urzeit und die alten Germanen) obseza zaporedoma te-le točke: Die Urzeit: Die Deutschen um Christi Geburt; Die Religion der alten Germanen; Baldur und Mistel; Die Feier des Juli-Festes bei den Germanen; Weihnachten; Altgermanische Todtenbestattung; Das Grab im Busento; Schwerting der Sachsenherzog; Althessische Sage; Kriegswesen der Germanen. — Sedaj smo pri kraji s prvim oddelkom; naj se upehani čitatelj oddahne; gotovo vzklikne: »Germania und kein Ende!« Mislím, toliko jednovitosti bi bilo preveč i najskrajnejšemu Nemcu-nacijonalcu. Da nas poleg take brezkončne germanologije (str. 1.—293.), drugi, neprimerno kratki del, dasi nosi na čelu patrijotiški pečat (»Aus Natur und Heimat«, str. 294.—350.) ne more odškodovati, to je popolnoma jasno. Sicer pa jako dvojím, da bi sploh ministerstvo odobrilo tak nestvor; doslej vsaj o njega aprobaciji ni bilo čuti ničesar. Potemtakem pa je izginil dober del pomislekov, ki so ovirali, da se ni predlagalo, naj se uvéde na nižjih naših gimnazijah Neumannu. Res da so i njega čitanke našim dijakom nekoliko težavne, toda nikakor težje nego katerakoli druga nemška čitanka. Priznavam, da bi sodile za inojezične gimnazije posebne, nalašč zánje sestavljene čitanke, ali spomniti treba izjave z odločilnega mesta, da se ni nádejati njih izdajatelju nikakeršne državne podpore.¹⁾

¹⁾ Že odkar smo napisali gorenje vrstice, došli so nam ugodnejši glasovi, ki nam pričajo, da na višjem mestu niso nenaklonjeni takemu podjetju.

Najbolje bi sevéda bilo, da bi se združili učitelji inojezičnih avstrijskih srednjih šol ter si skupno sestavili čitanke, po Neumannovem načelu sevéda, toda lože, v zmislu znane analitiške metode.

Da pa Neumannova načela, ki so sicer po mojih mislih z ozirom na „instrukcije“ jedino prava, dobivajo še posebno veljavo za nemške čitanke na nenemških gimnazijah, to se mi vidi takó jasno, da o tem ne potrošim nič besedice več. Rad bi poznal učitelja, toli kratkovidnega, da bi izbiral in vrstil berila, poučujoč v nemščini dijake nenemce, po drugih ozirih (letnih časih, i. t. d.) negoli po njih rastočih in množočih se težkočah.

(Dalje prihodujič.)

V. Bežek.

K drugemu sešitku slovensko-nemškega slovarja Wolfovega.

(Dalje.)

čítovàt-vàta adj. integer. Habd. ad 256, 777. Gašparoti 4.32 i. t. d. — *čičmen*, a, o. Stiefel, Škvorc 223. — *čičmešija* m. der Schuster, ki čičme šiva. Škvorc. — *čičmešinski* adj. Schuster-Škvorc 223. — *čičmica* f. dem. čičma. Mulih ap. 1432. — *čkomà* adv. heimlich. Vramec kron. 14^a 45^b Kocijančič 5.22 i. t. d. Z dodanim *j*: čkomaj: počela ju je nagovarati na čkomaj. — *čkomčé* adv. = čkoma. — *čkómen mna mno* adj. heimlich. Jurjevič 548 čkomno v pustinju vam je putovanje. — *čkométi* heimlich thun, schweigen Gašparoti 3.242 na ovu krivicu Kristušu vučinjenu da bi vsi vučeniki gluboko čkomeli, sv. Jakob i Januš... pregovore: . . i. t. d. čkoméča zimlica; navadno: škoma, škomečé, škometi: škomeča zimlica. — *čmetinjak* m. der Bienenstand. — *čméti* = boleti, o zobeh: zubi čmé. — *čmignúti* čmignem verstummen. — *čmrček* m. die Feldgrille. — *čógana* f. ime kravi = čóga. — *čógin* m. ime volu čogastemu. — *čóh čás!* takó viče svinjar svinjam. — *čohovina* f. zähes Rindfleisch. — *čóltek* m. budalast človek, der Thor. — *čonkljavec* m. ki je čonkljav, Vramec kron. 201^b. — *čórtati* čórtam se = čohljati se. — *čótkati* čótkam, o svinjah, ogr. Gönczy 92. vértinja pomíje vlejva svinjam v kopanjo. Brúleč bežijo ete domou s pášnika i s silov se sínejo na kopanjo. Ni! Že jejo. Zdaj samo čotkajo. — *črédo* n. govori in piše se često zraven čreda: Habd. Zagrebec, Matković, Reš. — *črépje* in *črépžé* = črepinje. Škvorc 271 = črepovje. — *čréšnjavec* m. = črešnjak. — *čréšnjavka* f. nekovo jabolko, drobno, žolto, dozori s češnjami. — *črevobólina* f. = črevobolja, Pergošič 93. — *črljenca* f. nekovo jabolko in neka sliva, okrogla, debela, črljena. — *črljenka* f. ime

vodih. Naročnina ji znaša za vse leto 9 gld. 50 kr., za pol leta 4 gld. 75 kr. in za četrt leta 2 gld. 38 kr., prejema pa jo »Administrace ‚Zlaté Prahy‘, knihtiskárna J. Otty v Praze, Karlovo nám. 34.«

Znameniti grobovi. Dne 24. vinotoka je umrl na Dunaji sloveči glasbenik *Jožef Hellmesberger* v 64. letu dōbe svoje. Porojen na Dunaji, sodeloval je že leta 1847. v umetniškem življenji dunajskem, bil leta 1851. imenovan za profesorja goslarskega pouka na dunajskem konservatoriji, leta 1860. pa za prvega koncertnega mojstra dunajske opere. Kesneje (leta 1865.) je prestopil kot prvi goslar v c in kr. dvorno glasbo, kateri je bil natō tudi ravnatelj. Zajedno je ravnal dunajski konservatorij, kjer si je pridobil izrednih zaslug. Hellmesberger je sestavno gojil komorno glasbo, ustanovivši sloveči Hellmesbergerjev kvartet, katerega je vodil do leta 1887. Cesar ga je odlikoval z redom železne krone III. vrste in z viteškim križem Frančišek-Jožefovega reda.

Dne 1. m. m. je umrl v Krakovem jeden najslavnejših zgodovinskih slikarjev sedanje dōbe, Poljak *Jan Matejko*. Porodil se je dne 30. malega srpana 1838. leta v Krakovem, hodil potem v dunajsko akademijo in že v 29. letu svojem izdelal znamenito sliko »Državni zbor v Varšavi leta 1773.«, za katero je dobil na pariški razstavi prvo nagrado. — Nato je izvēdel sijajno vrsto slikarskih umotvorov; sosebno slovē vĕlike zgodovinske slike »Prizor iz poljske revolucijske vojne«, »Dvorski norec kralja Sigismunda III.«, »Unija poljsko-litavska v Lublinu«, »Ivan Grozni«, »Bitev pri Tannenburgu leta 1440.«, »Jan Sobieski pred Dunajem«, »Poljska konstitucija dne 3. vĕlikega travna 1792. leta« i. t. d. — Od leta 1872. je deloval Matejko kot ravnatelj slikarske akademije v Krakovem ter vzgojil dōkaj znamenitih slikarjev, med njimi Pochwalskega. Pokopali so slavnega umetnika ob državnih troških.

Dne 6. m. m. je umrl v Peterburgu največji ruski skladatelj *Peter Čajkovski*. Porojen dne 25. grudna 1840. leta v Votkinsku, bavil se je najprej s pravnimi studijami, ko pa je Anton Rubinstein ustanovil peterbuški konservatorij, stopil je v ta zavod in potem služil za profesorja na konservatoriji v Moskvi, kjer je ostal do leta 1877., ko se je dal iz zdravstvenih ozirōv vpokojiti. V zadnji dōbi je živel časih v Peterburgu, časih v Italiji in Švici. Čajkovski je zložil poleg mnogih simfonij, koncertov za klavir in gosli, ruskih narodnih pesmij, ouvertur i. t. d. mnogo oper, ki slovē tako v Rusiji kakor po širšem glashenem svetu. Najvažnejše so »Pikova dama«, »Kovač Vakula«, »Opričnik«, »Vojvoda«, »Telesni stražar«, »Undina«, »Mazeppa«, »Devica Orleanska« in »Evgenij Onegin«. Lani ga je vseučilišče v Cambridgu imenovalo za doktorja glasbe.

Članek »Slovenske in nemške čitankē na naših srednjih šolah« se bode v našem listu nadaljeval šele prihodnje leto. V dosedanjih poglavjih je pisatelj g. prof. *V. Bežek*. dovršil splošni del; posebna razprava o Sketovih čitankah pa bode precēj obširna, zatō jo je g. pisatelj odložil za bodoče številke. Toliko našim čitateljem na znanje.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.